

stav kao posljedica jačanja liberalizma i straha od germanizacije. U toku ove sesije referat je održao i Z. Mršić. Autor prikazuje životni put Ignacija Loyole i povijesnu ulogu Družbe Isusove.

Peta sesija bila je posvećena djelatnosti isusovaca na području lingvistike i književnosti. Usporedbu gramatika B. Kašića i J. Mikalje iznio je J. Jernej. J. Mikaljom bavila se i N. Sironić-Bonefačić, koja je podnijela referat pod naslovom »Doprinos Jakova Mikalje i Ardelija della Belle razvoju hrvatsko-talijanske leksikografije«. Medicinskim nazivljem u djelu »Dizionario« Ardelija della Belle bavi se u svom izlaganju V. Dugački. Isusovačkim doprinosom leksikografiji sjeverne Hrvatske bavi se J. Vončina. Autor napose ističe rad J. Habelića i F. Sušnika, odnosno A. Jambrešića na izradi prvih domaćih rječnika. V. Horvat prikazuje doprinos isusovaca razvoju hrvatskog pravopisa (B. Kašić, J. Mikalja, A. della Bella, A. Jambrešić). Liturgijska lirika A. Kanižlića tema je rada Z. Kravara, koji se posebno osvrće na Kanižlićev spjev »Sveta Rožalija«. Karakteristike isusovačkog baroknog govorničtva u Dalmaciji u XVIII. stoljeću tema je rada J. Bratulića. Autor upozorava na trend povratka antičkim retoničkim uzorima i na snažan utjecaj Duhovnih vježbi. Navodeći djelovanje više istaknutih govornika (D. Bašić, B. Zuzorić, A. della Bella i V. Bolić), autor naglašava njihovo nastojanje da se koriste živim narodnim jezikom. Kajkavsku baštinu isusovaca XVII. i XVIII. stoljeća obradio je A. Jembrih. U referatu »Hrvatski latinisti i isusovačko latinsko pjesništvo (neke stilske odrednice)« V. Vratović upozorava na sličnosti i razlike u pjesništvu I. Đurđevića, R. Kunića i B. Džamanjića te raspravlja što je u njihovim djelima barokno, što arkadijsko, a što isusovačko. Djelovanje samog R. Kunića (1719–1794) detaljnije je obradio u referatu P. Knezović, govoreći o njegovoj poeziji i prozi, o njegovoj autorskoj i prevodilačkoj aktivnosti. U radu posljednje sesije sudjelovao je i V. Belaj sa svojim prilogom o doprinosu isusovaca etnologiji kod Hrvata. Autor ističe njihovu sakupljačku djelatnost i vrijednost bilježaka nastalih tijekom misijskih putovanja po našim i prekomorskim zemljama.

Održani znanstveni skup značajan je prilog proučavanju povijesne, kulturno-prosvjetne i vjerske uloge isusovaca na našem tlu. Povijest isusovačkog reda u Hrvata osvijetljena je s različitih strana interdisciplinarnim pristupom, čime je ujedno dan i poticaj za sličan pristup istraživanju povijesti ostalih crkvenih redova na području Hrvatske. Radovi izloženi na skupu bit će naknadno objavljeni u posebnom zborniku.

Lovorka Čoralić — Marija Karbić

I. JUGOSLAVENSKA KONFERENCIJA BIZANTOLOGA

U Zadru je u petak i subotu, 19. i 20. listopada 1990. u organizaciji Filozofskog fakulteta u Zadru, Povijesnog društva Zadar i Vizantološkog instituta SANU, održana I. jugoslavenska konferencija bizantologa, na kojoj je sudjelovalo četrdesetak historičara, historičara umjetnosti, filologa i arheologa.

Povijest Istočnog Rimskog Carstva ili Bizanta u razdoblju od 4. do 15. stoljeća i danas je jedna od povijesnih disciplina kojom se bavi vrlo mnogo stručnjaka. Održano je čak 20 svjetskih kongresa, a ugledni »Byzantinische Zeitschrift« svake godine na otprilike 400-ak stranica (a na svakoj 15–20 jedinica) objavljuje popis novoizšlih radova iz bizantske povijesti, povijesti umjetnosti, arheologije, teologije, književnosti, jezika, zemljopisa, numizmatike, epigrafike, prava, prirodnih znanosti itd.

Jugoslavenska bizantologija važan je dio tog svjetskog događanja. Jedan od velikana svjetske bizantologije (od jednog francuskog bizantologa čak sam čuo: »najveći svjetski bizantolog«) Georgije Ostrogorski (1902–1976) 40-ak je godina djelovao u Beogradu, a Beograd je i danas jedan od bizantoloških centara. Naši stručnjaci doduše nemaju mogućnosti »landroverima« putovati po Maloj Aziji i proučavati tamošnju topografiju ili istraživati

tamošnje bizantske arheološke lokalitete. Međutim, jedan manji dio bavi se vrlo uspješno prošlošću u užem smislu, a većina istražuje prošlost neke od jugoslavenskih zemalja koja je neposredno povezana s bizantskom poviješću.

Znao se Bizant poistovjećivati s pravoslavljem, pa mu je onda, sukladno svjetonazoru autora, isticano ili umanjivano značenje. Takva poistovjećivanja eventualno vrijede za kasnija razdoblja, ponajviše za 13.–15. stoljeće. No za hrvatsku je povijest od neprijepornog i velikog značenja bizantska nazočnost od 6. do 12. stoljeća na obali istočnog Jadrana, odnosno, u Istri i Dalmaciji. A to je bila i tema većine priloga prezentiranih na konferenciji u Zadru.

Inače, rad se održavao u dvije sekcije: prva je bila historija i arheologija, a druga povijest umjetnosti i arheologija. Kako su mnogi referati bili zanimljivi i za jednu i za drugu sekciju, bilo je očigledno da se na sljedećem, drugom skupu bizantologa mora napraviti drukčija podjela. To više što su u obje sekcije bili uključeni i prilozi o općebizantskim temama koji su se mogli svrstati u jednu sekciju.

Historičari i arheolozi najviše su raspravljali o tzv. bizantskoj istočnojadranskoj magistrali ili »limesu«, nizu od stotinjak, pa možda i više utvrda koje su sagrađene pretežno u 6. stoljeću duž obale i koje su kontrolirale plovidbu. Ako se o tom limesu prije desetak-dvadeset godina nije znalo gotovo ništa, danas su neke utvrde već istražene, druge rekognoscirane, a otprilike se zna i kako je sustav u cjelini funkcionirao. Pokrštenje Hrvata i Srba bila je druga zanimljiva tema. Suprotno starijoj historiografiji koja je tražila određeni trenutak pokršćavanja i određeno središte iz kojeg su stigli misionari (Rim, Carigrad, Akvileja), u zadarskoj se diskusiji pokazalo kako je definitivno prevladalo mišljenje o pokršćavanju kao dugom, možda čak i višestoljetnom te vrlo kompleksnom procesu u kojem su sudjelovale različite sredine, s manjim ili većim intenzitetom. Neki su referati bili posvećeni metodološko-teoretskim razmatranjima o bizantskoj nazočnosti ili o jeziku. Bilo je i novih, svježih filoloških i numizmatičkih priloga te spoznaja o općebizantskim temama. Uglavnom, mogao se iz svih prezentiranih priloga steći prilično cjelovit, ali u nekim segmentima i vrlo specifičan dojam o zbivanjima na našoj obali od kasne antike pa sve do hrvatskih Kačića.

Povjesničari umjetnosti najviše su pozornosti posvetili arhitekturi, manje slikarstvu. U arhitekturi su ih najviše zanimali morfologija, podrijetlo tipova, regionalne osobine. Sa zanimanjem je saslušan referat o novim otkrićima u zadarskoj katedrali Sv. Stošije, a vrlo je plodna bila diskusija o terminologiji i o sistematizaciji znanja.

Skup je protekao u vrlo mirnoj, znanstvenoj atmosferi. Bilo je očigledno da sve nazočne povezuje zajednički interes proučavanja prošlosti. Unatoč djelomičnoj prometnoj blokadi Zadra, unatoč tome što se nije moglo stići u Zadar vlakom, a autobusom samo obilazno, broj otkaza bio je minimalan. Štoviše, neki od neočekivano pristiglih naknadno su s izlaganjima uvršteni u program i u njemu dali vrlo vrijedan doprinos. Kako je skup bio daleko od politike, u vrijeme kada je sve onečišćeno njome, nekim se sudionicima činilo da bi sudionici konferencije mogli aklamacijom podržati autonomiju i dignitet znanosti od politike. Međutim, kada je tekst pročitan, pokazalo se da neki nisu spremni napraviti takav javni istup koji bi sve zloupotrebe znanosti i kulturnog nasljeđa na teritoriju Jugoslavije izjednačio, ne imenujući posebno ni jedan. Kako dokument nije bio prihvaćen aklamacijom, oni koji su se ispod njega potpisali nisu ga željeli prezentirati u javnosti, jer na taj način on više nema takvu snagu. Objavljujemo tekst izjave u cjelosti, da još jednom razmisle oni koji ga nisu htjeli potpisati, te kao potvrdu onima, iako neimenovanima, koji su ga potpisali i time zacijelo dobro mislili:

»Sudionici I. jugoslavenskog skupa bizantologa — historičari, povjesničari umjetnosti, filolozi, arheolozi, našli su se u Zadru 19.–21. 10. 1990. da bi zajednički provjerili vlastita i upoznali znanstvena promišljanja drugih. Ta vrsta skupova nezaobilazna je u svakom ozbiljnom istraživačkom radu. Onako kako su svjesni da je smisao znanosti u traganju za istinom, da su rezultati trajno otvoreni za provjeravanje, upotpunjavanje i usavršavanje, to su više uvjereni da je besmisleno konačna rješenja i apsolutne istine utvrđivati u dnevnoj političkoj praksi. Nezavisno od činjenice da su im pogledi na tu praksu katkad različiti, uz to ne bježeći od okolnosti da je svaki javni rad ujedno djelatnost političkih bića, sudionici skupa

izričito odbijaju politizaciju svojih dilema, hipoteza i cjelovitih istraživanja koja iz znanosti po definiciji ne proizlaze. Ovu priliku koriste za apel u prilog potvrđivanja znanosti. Zahtijevaju punu slobodu istraživanja lišenu političkih pritisaka te slobodan pristup radi konzervacije i obnove spomenika. Ukoliko istraživanje prošlih vremena bude dalje od dnevne politike, utoliko će biti bolje i za istraživanja i za politiku.«

Ivo Goldstein

HISTORIJSKI ZBORNIK

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR
Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUŠ

LEKTOR I KOREKTOR
Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:
Društvo za hrvatsku povjesnicu
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šaljite na navedenu adresu

Cijena ovog broja 3.000 HRD

Izdanje časopisa sufinancira
Ministarstvo za znanost Republike Hrvatske
Hrvatski tiskarski zavod u Zagrebu — listopad 1992.